

سوال

منظور از تغابن در نصوص اسلامی چیست؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

تغابن از «غبن» گرفته شده. می‌گویند: او را در فروش مورد «غبن» قرار داد...

امام فیومی رحمه الله می‌گوید: «غَبْنُهُ فِي الْبَيْعِ وَالشِّرَاءِ غَبْنًا (او را در خرید و فروش مورد غبن قرار داد) از باب ضَرْبَ مَثَلِ غَلْبَهُ فَاغْتَبَنَ (او را غالب کرد پس احساس نقص کرد) و غَبْنُهُ يَعْنِي از او کم کرد یه با او کم داد و غُبِنَ بِرِ بِنَاي مَفْعُولُ كِه مَغْبُونِ اسْتِ يَعْنِي از او در قیمتش یا دیگر امور کم شده است و غَبِينَهُ نَامِي اسْتِ بِرِگِرْفْتِه شْدِه از آن، و غَبِنَ رَأْيُهُ غَبْنًا (رای و نظرش کم شد) از باب تَعَبٍ يَعْنِي هُوش و ذِکَاوَتَش كَم شْد...» (المصباح المنير: ۴۴۲).

نگا: «مختار الصحاح»، ماده «غ ب ن»، (صفحة: ۲۲۴) و «القاموس المحيط»، فصل غین، (۱/ ۱۲۱۹).

شنقیطی می‌گوید: «غَبْن: هَمَانِ اِحْسَاسِ نَقْصِ اسْتِ، هَمَانِدْ خَبِنِ زِيْرَا دَرِ دُو حَرْفِ از سه حرف با هم مشترکند چنان‌که در فقه لغت آمده در معنا به هم نزدیکند چنان‌که در حرف مختلف یعنی خاء و غین به هم نزدیکند (هر دو حرف از حلق خارج می‌شوند) و چون غین در حلق مخفی‌تر است (از قسمت پایین حلق تلفظ می‌شود) و خاء آشکارتر است (از اول حلق تلفظ می‌شود) از این روی غبن مربوط به امور مخفی است و خبن برای امور آشکار» (أضواء البيان: ۸ / ۲۰۱).

از این روی روز قیامت را «يوم التغابن» نامیده‌اند زیرا آن‌جاست که خُسران اهل کفر و گمراهی آشکار می‌شود زیرا آخرت خود را فروخته و با آن دنیا خریده‌اند، پس آن‌جاست که زیان بزرگشان و ورشکستگی تجارتشان آشکار می‌شود.

راغب اصفهانی - رحمه الله - می‌گوید: «غَبْنِ يَعْنِي اَنْ كِه بِه شَكْلِي مَخْفِي، حَق كَسِي كِه بِا تُو دَرِ حَالِ مَعَامَلِه اسْتِ رَا بَخُورِي، حَالِ اِگَرِ اَيْنِ دَرِ مَوْرِدِ مَالِ بِاشْدِ كَفْتِه مِي شُود: غَبِنَ فُلَانٍ و اِگَرِ دَرِ مَوْرِدِ رَأْيٍ و نَظَرِ بِاشْدِ كَفْتِه مِي شُود: غَبِنَ و اِگَرِ دَرِ مَوْرِدِ چِيْزِي غَفْلَتِ كُنِي و اَنْ رَا غَبِنِ بَدَانِي مِي كُويِي: غَبِنْتُ كَذَا غَبْنًا.

و روز تغابن همان روز قیامت است زیرا وقوع غبن در خرید و فروشی که به آن اشاره کردیم (دادن آخرت و خریدن دنیا)

آشکار می‌شود. الله تعالى می‌فرماید:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ [بقره: ۲۰۷]

(و از میان مردم کسی است که جان خود را برای طلب خشنودی الله می‌فروشد)

و می‌فرماید:

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ [توبه: ۱۱۱]

(در حقیقت الله از مؤمنان جان و مالشان را به [بهای] این‌که بهشت برای آنان باشد خریده است)

و می‌فرماید:

الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا [آل عمران: ۷۷]

(کسانی که پیمان الله و سوگندهای خود را به بهای ناچیزی می‌فروشند).

آن‌جا می‌دانند که با ترک آن فروش و با خریدی که کرده‌اند مغبون شده‌اند.

از یکی دربارهٔ روز تغابن پرسیدند؛ گفت: همه چیز برایشان بر خلاف ارزش آن در دنیا دیده می‌شود.

یکی از مفسران می‌گوید: اصل غُبْن: مخفی کردن یک چیز است و غَبْن با فتحه: موضعی است که آن چیز در آنجا مخفی می‌شود، سپس سرود:

ولم أر مثل الفتیان في غَبْنِ الأيامِ ينسون ما عواقبها.

مانند جوانان ندیده‌ایم که در کم شدن روزها، فرجام آن را فراموش می‌کنند» (المفردات في غريب القرآن: ۶۰۲).

همچنین طبری (۴۱۹/۲۳) با سندی حسن از علی بن ابی طلحه از ابن عباس روایت کرده که دربارهٔ ذَلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ (آن روز، روز تغابن است) گفت: این از نام‌های روز قیامت است، آن را بزرگ داشته و به بندگان آن هشدار داده است.

چنان‌که با سند صحیح از مجاهد روایت کرده که دربارهٔ ذَلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ گفت: «این مورد غبن قرار گرفتن اهل دوزخ توسط اهل بهشت است».

و از قتاده دربارهٔ آیهٔ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ روایت کرده که گفت: آن روز قیامت است و آن روز تغابن است: «روزی که

اهل بهشت، اهل دوزخ را غَبِن می‌کنند».

و ابن جریر دربارهٔ **ذَلِكَ يَوْمِ النَّعَابِنِ** می‌گوید: «روزی که اهل دوزخ توسط اهل بهشت مورد غَبِن قرار می‌گیرند و اهل تفسیر چنان‌که ما گفته‌ایم، گفته‌اند».

بغوی می‌گوید: «روزی که شما را برای روز جمع یکجا می‌سازد، معنایش روز قیامت است که اهل آسمان‌ها و زمین در آن یکجا می‌شوند، آن روز، روز تغابن است که بر وزن تفاعل از غَبِن است و آن یعنی از دست رفتن بهره، و منظور از مغبون کسی است که دربارهٔ اهل و خانه‌هایش در بهشت مورد غبن قرار گرفته (آن را از دست داده است) و آن روز است که غَبِن همهٔ کافران برای ترک ایمان آشکار می‌شود و همچنین غَبِن هر مؤمنی به سبب کوتاهی در نیکی کردن» (تفسیر البغوی: ۵/۱۰۴).

قرطبی می‌گوید: «روز قیامت را از آن روی، روز تغابن نامیده‌اند که در آن اهل بهشت، دوزخیان را مورد غَبِن قرار می‌دهند، یعنی به رسم مبادله، اهل بهشت، بهشت را برمی‌دارند و اهل آتش، دوزخ را و به سبب عوض کردن خیر با شر و مرغوب با نامرغوب و خوشی با عذاب، مورد غَبِن قرار می‌گیرند» (تفسیر القرطبی: ۱۸/۱۳۶).

شنقیطی می‌گوید: «علما، حقیقتِ غبن در این موقعیت را بیان کرده‌اند که هر انسان جایی در بهشت و جایی در دوزخ دارد، پس چون اهل دوزخ به دوزخ وارد شوند جایشان در بهشت باقی می‌ماند و چون اهل بهشت به بهشت داخل شوند جایشان در دوزخ باقی می‌ماند. آن جاست که منازل اهل بهشت در دوزخ برای دوزخیان خواهد بود و منازل اهل آتش در بهشت برای اهل بهشت می‌شود که آن را از دوزخیان به ارث می‌برند، پس احساس غبن بسیار دردناک می‌شود یعنی عوض شدن جایگاهی در آتش با جایگاه در دوزخ؛ [بهشتیان] جای دیگری را که به دوزخ رفته‌اند به ارث برده‌اند» (أضواء البیان: ۸/۲۰۱).

از شیخ ابن عثیمین - رحمه الله - پرسیده شد: یکی از سوره‌های قرآن، تغابن نام دارد؛ معنای تغابن چیست؟

ایشان - رحمه الله - چنین پاسخ دادند: «تغابن یعنی مغلوب شدن به نقص، و الله عزوجل در این سوره یادآور شده که روز تغابن در حقیقت همان روز قیامت است. الله تعالی می‌فرماید:

يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَلِكَ يَوْمُ النَّعَابِنِ [تغابن: ۹]

(روزی که شما را برای روز گردآوری گرد می‌آورد آن [روز] روز تغابن است).

تغابن حقیقی، تغابن در آخرت است به طوری که گروهی در بهشت و گروهی در آتش خواهند بود، اما تغابن دنیا در برابر تغابن آخرت چیزی نیست، از همین روی الله تعالی می‌فرماید:

انظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَلِالْآخِرَةِ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَأَكْبَرُ تَفْضِيلًا [اسراء: ۲۱]

(ببین چگونه بعضی از آنان را بر بعضی دیگر برتری داده‌ایم و قطعاً درجات آخرت و برتری آن بزرگتر و بیشتر است)».

(فتاوی نور علی الدرب: ۵ / ۲ بر اساس شماره‌گذاری الشاملة)

والله اعلم.